

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת

1. דף עג. משנה. "לא תעשה כל מלאכה.." אלמלא לימוד חכמים ממשכן מה היינו קוראים מלאכה? (בגמ' בב"ק "הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב" שני הבנות האם מה שהיה חשוב במשכן או כל מה שהיה במשכן חשוב) גמ' 'מניינא ל"ל? רש"י "ואנן חזינן אי ארבעין נינהו" מלבד הגרסא של ארבעים יש ללהתקשות מאי אנן חזינן עולה מפרושו שבכל אופן היינו סופרים לידע המספר המכוון רק אין צורך להזכירו בפרוש. ומדוע לא לפרש כפשוטו שאין צורך כלל לידע המניין (כמו רשימת פרטים למכולת)
3. "א"ר יוחנן שאם עשאן.." האם ר' יוחנן חילוק חטאות אתא לאשמועין? והלא משנה מפורשת בריש פירקין "יודע שהוא שבת... חייב על כל אחת ואחת"
- עוד יל"ע שנכתב פעמיים ארבעים חסר אחת בתחילת המשנה ובסופה. וכן מדוע לא נקט מספר לט (כמו כריתות הנפתחת 'שלושים' ושש כריתות בתורה' נכתוב שלושים ותשע אבות מלאכות) וכלל יש לחשוב האם המספר בא לפרט (כפשט דבר ר' יוחנן) או להכליל שהרי המפרטים הם אלו המפורשים. ואם בא להכליל מה בא להשמיענו? דף מט: "הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי?" שתי תשובות בדבר ונראה שכביכול ענו על שתי שאלו שונות ר' חנינא כנגד עבודות המשכן ונראה כאילו אינו חש למספר אלא למקור ודעת ר' שמעון בר' יוסי כנגד מספר הפעמים שמלאכה כתיבא בתורה. ובתוס' מבאר שלמלא "קים להו דל"ט מלאכות הן כנגד שום דבר גם אלו מלאכות שנלמדו מהמשכן אפשר לצמצמם. א"כ שני ההסברים צרכים אלו לאלו.
5. אכן דעה נוספת מובא בירושלמי "רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי שמואל בר נחמני כנגד ארבעים חסר אחת פעם שכתוב במשכן עבודה ומלאכה." המשכן הוא מקור ללימוד תוכן המלאכות והמניין האיזורים של מלאכה הוא המסגרת (יעוין תורה שלמה מילואים פקודי מבואר השיטות והמניינים בהרחבה) עוד מובא שם וגם בבלי לפי כן לימודים דרך חשבון מהמילים 'אלה הדברים' כשהבסיס הוא המילה אלה – 36 ומוסיף עוד 3. נראה עכ"פ שהמספר הוא קדום ונרמז במושג 'ארבעים חסר אחד' והלימודים הם הדרכים לביטוי. (כמו תרי"ג מצוות שהם כמניין איברי האדם)
6. נקודות, קו, פרצוף (שעו"ק): נקודות: הנראה ששני הלימודים של משכן ומניין מלאכות שבתורה הם שני הבטים של איסור המלאכה בשבת. וכנגד זכור ושמור. שמור הנז' בספר דברים הוא ביטוי לשבת הסוציאלית (שבקודש) כפי הטעם הנזכר יצ"מ היציאה מעבודות של מצרים שומרת את האדם מעבודות הטבע בו. 'למען ינוח'. לפי זה המלאכה היא כנגד העמל והטורח והדאגה למנוחת האדם ואשר לו. ומקושר עם כלל מלאכה שבתורה. אפשר שמקור לימוד הוא המשכן ומלאכות שהיו בו אבל המסגרת היא לט מלאכות הנזכר בתורה ולכן מה שהיה במשכן והיה גם חשוב להקרא מלאכה בעלמא.
7. קו: לפי ר' חנינא הלומד מעבודות המשכן הוא כנגד ה'זכור' יש מקדש במקום ושבת היא מקדש הזמן. וילמדו (ומשפעים) זה על זה. המשכן הוא תכלית מעשה הנבראים – ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם'. א"כ מלאכת המשכן היא התכללות כל המעשה המביא לידי מתכונת השראת השכינה. המלאכות הם סדר (קו) של יצירת מרכז הבריאה ותיקונה. (ובהרחבה נפש חיים כאן במקורות) מהזרע והחורש ועד המכה בפטיש והמוציא מרשות לרשות. ומה שבונה את הקודש במקום הוא שנאסר בשבת וכנגדו מופיע אז בעולם קדושת הזמן (הוא המחשבת שמכוחו בששת הימים נעשית המלאכה) והוא כנגד ה'זכור' בטעם הבריאה "וַיֵּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ" (צד הזכר)
8. שעו"ק (איחוד הקו והנקודות במקורן) אמנם יש עוד מעלה לשבת קודש שמקורה מעל המקום והזמן. "תני ר' שמעון בן יוחאי: אמרה שבת לפני הקב"ה רבונו של עולם לכולן יש בן זוג, ולי אין בן זוג! אמר לה הקב"ה: כנסת ישראל היא בן זוגך". שבת היא הישות העליונה בת הזוג של כנס". התגלות בצורת אדם (שעו"ק) וזהו לענ"ד הנרמז במשנה 'אבות מלאכות ארבעים חסר אחת'. המספר המכליל (ובהמשך מתבארים דברי ר' יוחנן) וסימנך שסמכו הכתוב ארבעים. וכנודע סוד הארבעים - יצירת וולד באשה ארבעים יום. (ונלמד עתה בדף היומי בכורות כא: בעניין שאם נפל תוך ארבעים יום שאחריו אינו בכור).
- בעניין המספר הקדום יעוין בירו' שם "רבי יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין הווי' בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. (=שלושים ושמנה חודש עה"כ חודש לתולדה) אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא." מורה על מספר עצמי החוזר בתוכו (זכורני שיש גם תופעה של גרף מסויים כזה)
9. ואיתא תיקוני זוהר הקדמה לתיקון כב "דבר אחר והמשכילים, אלין ידיעי בפקודא חמישאה במלת בראשית, יר"א שב"ת, אזהרה דיליה דלא לחללא ברתא דמלכא בט"ל מלאכות, דאינון ארבעים מלאכות חסר א', לקבל ארבעים מלקיות חסר חד, רצועה לאלקאה..... ושכינתא שבת יחידה, איהי רשות דיחודא דעלמא, ...ארבעים

מלקיות חסר חד כחושבן ט"ל, מאן דנטיר לה מנייהו, נחית ט"ל עליה, דאיהו יו"ד ק"א וא"ו, ט"ל להחיות המתים, (הדא הוא דכתיב כי טל אורות טליך, ומיד וארץ רפאים תפיל), ועליה אוקמוהו רבנן דמתניתין, כל העוסק בטל תורה טל תורה מחייהו, (וכל מי שאינו עוסק בתורה אין טל תורה מחייהו):
ובמהר"ל באר הגולה באר ראשון הרחיב עניין ל"ט המלקות שהם כנגד יצירת האדם אלא שהאדם יש לו חומר וצורה והצורה היא מידת הארבעים (הסוכם). השלם יותר ממס' חלקיו כמו שציבור הוא יותר מאוסף הפרטים) לפיכך מה שנכתב בתורה ארבעים יכנו (לא יוסיף נראה גם רומז לזה) הוא שאחרי ל"ט המלקות חזר תכלית המלקות לאיתנו הוא הצורה של האדם בהרתה. המכות אכן פועלים הארבעים ל"ט במעשה והארבעים בממילא העליון. וכך הם מלאכות שבת בהתגלות יצירת אדם (בת זוג) ל"ט העובר עליהם הוא לט לשון לטיה קללה (רצועה ללאלקא..) והמקיימם (כזכור צד הזכור הוא מצוות עשה) הוא המזמן את הארבעים עצמו להתגלות.

10. להרחבה: מהר"ל גבורות יג בעניין בשבעים נפש יצאו אבותינו ממצרים ובכללם אי אתה מונה אלא ס"ט ושם במדרש מי משלים והוא כעניין כאן מספר הסוכם.

(ומימים אלו) בעניין ספרית העומר שוב נמצאנו נסתרים מתחילת הפסוק המורה לספור מט "וספרתם לכם שבע שבתות תמימות" ובסופו "תספרו חמישים יום" הכיצד? וברש"י מקרא מסורס (או ע"פ הדרש ביום החמישים ההקברה) ובמהרל גור אריה כתב "ולא ידעתי מי דחקו לרש"י "עד ממחרת השבת השביעית תספרו", ולא עד בכלל, ועם "מחרת השבת השביעית" הוא חמשים יום, וביום חמשים "והקרבתם". והא דלא כתב 'והקרבתם ביום החמישים', שאם כתב תספרו מ"ט יום וביום המחרת והקרבתם, היה יום החמישים נבדל מן המ"ט יום, ולא היה שייך כלל אל מ"ט ימים, אבל הוא שייך אל המ"ט ימים, אף על גב שאין יום חמישים נכנס עמהם במספר הימים. ודבר זה הוא מופלג בחכמה, ואין זה מקומו:

11. נראה ששלושת האופנים המובאים במשנה בתחילת הפרק מכוונים להנ"ל: שכחת מלאכות הוא בנקודים השוכח שבת הוא כנגד התגלות בזמן יום שבת והשוכח עיקר שבת הוא על עצם הציווי מציאות השבת במובן העליון השבת כישות – 'בת זוג'.

12. פרוש דברי ר' יוחנן. חילוק מלאכות אינו דבר מובן מאליה הנה ליו"ט אין חילוק מלאכות. ר' יוחנן דקדק שאם עשן כולן בהעלם אחד. וכן מדגיש ברש"י ובא להודיעך שאם נתעלמו כל הלכות שבת ממנו. (יעוין רע"א) ומה חידושו שאם לא יודע כל הלכות שבת במה כן יודע את השבת? האם ידיעת השבת אינה תלויה בידיעת הלכותיה? זהו שלימדנו שיש שבת דלעילא שהיא בחי' הארבעים עצמו (כפי שכתב המהר"ל ביחס למלקות שהוא הצורה) ובגמ' סט. הקשה כן 'דידע לה במה? ועונה דידיעה בתחומין ואליבא דר"ע' ונראה שהוא אחיזה דינית בעקרון הנ"ל (כפי שלא כתב דידיעה לה ב'זכור') והשאלה מודגשת יותר מהתשובה. ויתחבר הנגלה בנסתר, דווקא משום ששבת יש שורש עליון-עיקר שבת. יש לה חילוק מלאכות ואתו מספר קדום מספר סוכם בסופו דסר מעניק לכל מלאכה שם (מספר) בפ"ע (דוגמא כנ"ל בירושלמי שהוציאו לט תולדות מכל אב)

כנגד מה?	מעלת השבת	משנה ראשונה	המספר
שעו"ק: מלאכה ועבודה הכתובים במשכן (יר')	בדיבור אחד – למעלה מהזמן והמציאות בסוד 'בת זוג'	עיקר שבת – ציווי השבת שבת כ'בת זוג' יצירת אדם בחי' ארבעים יום	מספר קדום, מספר סוכם 'ארבעים חסר אחד' זיקת הארבעים
קו: עבודת המשכן המשכן כמורה על הסדר ועל התכלית של התגלות בארץ וכנגדו שבת בזמן (שמיים)	זכור – לוחות ראשונים- בריאה - קדושה – מצוות עשה. מקדש הזמן - מחשבת מלאכת	שוכח יום שבת התגלות בזמן	(שורת המספרים)
נקודות: מלאכה דכתיב בתורה	שמור – לוחות שניים – יצ"מ – שביתה מעבודה מצוות ל"ת - למען ינוח	שכחת מלאכות התגלות במציאות	חילוק חטאות (נעוץ סופו בתחילתו)